

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет філологічний
Кафедра германської та слов'янської філології

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ
ДО КУРСУ «ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(РЕАЛІЗМ ХІХ ст.)»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності
035 Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно)) за
освітньо-професійною програмою «Філологія (Германські мови та
літератури (переклад включно))».

Слов'янськ – 2023 р.

УДК 378.016:82.0(072)

М54

Розробник:

Казаков Ігор Миколайович – доцент кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент;

Рецензенти:

Разживін Віктор Миколайович – доцент кафедри української мови і літератури ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент;

Ледняк Юлія Владленівна – доцент кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент.

Обговорено на засіданні кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ 22.06.2023 р., протокол № 12

Затверджено вченою радою Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

29 червня 2023 р., протокол № 9

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	5
Практичне заняття № 1. «Червоне і чорне» Стендаля – перший реалістичний роман XIX століття.....	5
Практичне заняття № 2. «Батько Горіо» і «Гобсек» у контексті «Людської комедії» О. де Бальзака.....	6
Практичне заняття № 3. «Пані Боварі» Г. Флобера як новий тип реалістичного психологічного роману.....	14
Практичне заняття № 4. Морально-естетичний ідеал Ч. Діккенса та система образів у романі Ч. Діккенса «Домбі і син»	30
ЛІТЕРАТУРА.....	35

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Історія зарубіжної література» є фаховою для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно)).

У методичних рекомендаціях представлено матеріал для підготовки до практичних занять у V семестрі. Матеріал розподілено згідно з робочою навчальною програмою курсу:

№ з/п	Тема практичного заняття	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	«Червоне і чорне» Стендаля – перший реалістичний роман XIX століття	4	
2	«Батько Горіо» і «Гобсек» у контексті «Людської комедії» О. де Бальзака	4	2
3	«Пані Боварі» Г. Флобера як новий тип реалістичного психологічного роману	4	
4	Морально-естетичний ідеал Ч. Діккенса та система образів у романі Ч. Діккенса «Домбі і син»	4	2
5	Вихідний контроль	4	2
Разом		20	6

До кожного заняття пропонуються план, список літератури та інструктивно-методичні матеріали.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Практичне заняття № 1. «Червоне і чорне» Стендаля – перший реалістичний роман XIX століття

План

1. Особливості творчого методу та психологізму Стендаля.
2. Панорамна картина часу в романі: провінційний Вер'єр, духовна семінарія Безансона, політико-аристократичні кола Парижа.
3. Суспільні конфлікти та політичні пристрасті, зображені у романі. Конфлікт Жульєна Сореля із середовищем, вибір життєвого шляху.
4. Трагізм фіналу: перемога чи поразка героя?
5. Діалектика свідомості Жульєна Сореля, трагічна внутрішня боротьба.
6. Тема кохання та її втілення в жіночих образах.
7. Символіка назви твору.

Література

1. Вечірко О. Л. Специфіка романтичного гротеску у романі В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» та казці Е.-Т.-А. Гофмана «Малюк Цахес». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. № 53. Т. 2. С. 60–64. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v53/part_2/Filologi53_2.pdf
2. Куліченко А. К., Хабарова О. О. Специфіка романтичного гротеску в творах Е. Т. А. Гофмана «Малюк Цахес» та «Золотий горнець». URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/147/213>
3. Середюк Т. Комічне в казці Е.Т.А.Гофмана «Крихітка Цахес». *Зарубіжна література*. 2001. № 40. С. 40
4. Савчук О. Фантастична історія злету і падіння Цахеса. Е. Гофман. «Крихітка Цахес на прізвисько Ціннобер». 8 кл. *Зарубіжна література*. 2004. № 47. С. 8—9

5. Остапчук В. Е.Т.А.Гофман «Малюк Цахес на прізвисько Ціннобер». Урок-загадка. *Зарубіжна література*. 2001. № 11. С. 3

6. Поколотний Л., Вечірко О. Е.Т.А.Гофман «Малюк Цахес на прізвисько Ціннобер» (Матеріали до одного з варіантів уроку) 8 кл. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2002. № 1. С. 21–22.

7. Ушневич С. Літературна казка Німеччини та Австрії.
Брустурів: Дискурсус. С. 19–36. URL:
<http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1459/1/german%20fairy%20tale.pdf>

Інструктивно-методичні матеріали

Практичне заняття № 2. «Батько Горіо» і «Гобсек» у контексті «Людської комедії» О. де Бальзака

План

1. Історія задуму і створення «Людської комедії» О. де Бальзака: універсальність задуму, історія написання, архітектоніка, тематична й жанрова різноманітність, ключові твори.
2. Роман «Батько Горіо»: тематика, проблематика, композиція.
3. Історія старого Горіо, її соціальний і моральний сенс.
4. Образ Ежена Растіньяка: еволюція героя. Роль паризького оточення в усвідомленні законів життя.
5. Зображення деградації аристократії в романі «Батько Горіо» і повісті «Гобсек». Проблема «перехідних персонажів».
6. Образ Гобсека і принципи його створення. Романтичні і реалістичні риси його характеру.
7. Особливості композиції і стилю повісті «Гобсек». Творчий метод письменника.
8. О. де Бальзак та Україна.

Література

1. Бальзак О. Передмова до «Людської комедії» / переклад В. Шовкун. URL: <https://coollib.com/b/332307-onore-de-balzak-peredmov-a-do-lyudskoyi-komediyi/read>
2. Давиденко Г. Й. Історія зарубіжної літератури XIX – початку XX століття: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 400 с.
3. Зарубіжна література XVII-XX ст.: навч. посіб. / авт.-уклад.: І. І. Розман, Н. В. Рокосовик. Київ : Талком, 2018. 365 с.
4. Кучерук О. Основні принципи творчого методу Оноре де Бальзака в повісті «Гобсек». *Зб. наук. Праць Міжнародної наук.-практ. конференції, присвяченої 220-річчю з дня народження письменника (Бердичів, 15-16 трав. 2019 р.)*. Київ. 2019. С. 113–120. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/30526/>
5. Моруа А. Прометей або Життя Бальзака. Київ : Дніпро, 1977. 500 с.
6. Наливайко Д. Оноре де Бальзак. Київ : Дніпро, 1985. 198 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nalyvaiko_Dmytro_Serhiiovych/Onore_Balzak_Zhyttia_i_tvorchist/
7. Перепелкіна Т. Панорамне зображення французького суспільства та людських характерів у творчості Оноре де Бальзака. 2019. 12 с. URL: http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/824/1/Per_st_1.pdf
8. Юніна О., Литвиненко Н. Образ Парижа в романі Оноре де Бальзака «Батько Горіо». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 2 (261). Ч. II. С. 122–126. URL: <http://dspace.ltsu.org/xmlui/handle/123456789/2674>

З творчістю письменника О. де Бальзака затвердився реалізм у французькій літературі, адже саме він дав його класичні зразки. Обравши своїм улюбленим жанром роман, письменник детально розробив його жанрові різновиди: соціальний, соціально-побутовий, філософський, роман-міф. Прагнення показати широку панораму сучасного життя привело його до створення «Людської комедії», яка увібрала «в себе всі типи людей, усі суспільні стани, втілила всі соціальні зрушення так, щоб жодна життєва ситуація, жоден образ, жодна професія не виявились забутими». «Людська комедія» — це великий і складний цикл творів, який не має аналогів у світовій літературі. Він налічує майже сто творів (96-98 за різними підрахунками), в ньому діють майже дві тисячі персонажів, які мають свою біографію, порушуються соціально-психологічні, морально-філософські проблеми, зображується паризьке, приватне, провінційне, політичне, військове, селянське життя Франції «доби Бальзака», як зазначала Жорж Санд.

Єдиний задум «Людської комедії» Бальзака був втілений в єдності ідейного змісту, розкритого через загальні для всього циклу проблеми, теми, конфлікти і сюжетні ситуації. Важливий композиційний принцип циклу творів — взаємозв'язок і взаємодія різних частин (наприклад, дії «Гобсека» та «Батька Горіо» відбуваються майже одночасно, в них є і спільний персонаж — Анастазі де Ресто, зображена типологія героїв-«мономанів» — Горіо, Гобсек).

Роман «Батько Горіо» побудований на сплетінні двох сюжетних ліній: доля Растіньяка, який робить кар'єру ціною втрати ілюзій («виховання почуттів»), і трагедія старого батька, своєрідного короля Ліра XIX століття. Відповідаючи на питання стосовно моральної драми і уроків життя Растіньяка, необхідно з'ясувати, яке місце посідають в його паризькому оточенні старий Горіо, віконтеса де Боссеан і каторжник-втікач Вотрен. Змальовуючи сучасне життя у всіх його прошарках (аристократія, буржуазія, студенти і міська біднота), Бальзак підкреслює, що в цьому

суспільстві головна рушійна сила — це гроші і влада золота. Необхідно звернути увагу на поетику великого міста, докладність зображення інтер'єру, роль деталей в характеристиці героїв.

Повість «Гобсек» за формою — оповідання в оповіданні. Оповідач Дервіль був необхідний для автора, щоб представити свого головного героя з різних кутів зору: так, як його сприймають клієнти, як його сприймає Дервіль і як він сприймає себе сам. Образ Гобсека складний і неоднозначний: він поєднує в собі романтичні і реалістичні риси характеру. Це можна простежити в тексті: Гобсек — Дервіль, Гобсек — родина де Ресто, Гобсек — Максим де Трай, Гобсек — Фанні Мальво, Гобсек — власні родичі.

О. де Бальзак

ПЕРЕДМОВА ДО «ЛЮДСЬКОЇ КОМЕДІЇ»

Називаючи «Людською комедією» твір, розпочатий майже тринадцять років тому, я вважаю за необхідне роз'яснити його задум, розповісти про його походження, коротко викласти план, до того ж висловити все це так, як ніби я до цього не причетний.

<...> Ідея цього твору народилася з порівняння людства з тваринним світом.

Було б помилково думати, що велика суперечка, що спалахнула в останній час між Кюв'є і Жоффруа Сент-Ілером, ґрунтується на науковому відкритті. Єдність організмів вже цікавила, але під іншими назвами, найбільші розуми двох попередніх століть. Перечитуючи настільки дивовижні твори письменників-містиків, які займалися науками в їхньому зв'язку з нескінченним: Сведенборга, Сен-Мартена та ін. — а також книги найталановитіших дослідників природи: Лейбніца, Бюффона, Шарля Бонні та інших, — знаходиш в монадах Лейбніца, в органічних молекулах Бюффона, в «рослинній силі» Нідгема, в зв'язку подібних частинок Шарля Бонні, що мав сміливість ще в 1760 році заявити: «Тварина розвивається, як

рослина», — знаходиш, повторюю, зачатки чудового закону: кожен для себе, — на якому ґрунтується єдність організму. Є тільки одна жива істота. Творець користувався одним і тим же зразком для всіх живих істот. Жива істота — це основа, яка отримує свою зовнішню форму, або, кажучи точніше, відмінні ознаки своєї форми, в тому середовищі, де йому призначено розвиватися. Тваринні види визначаються цими відмінностями. Проголошення і обґрунтування цієї системи, узгодженої, втім, з нашими уявленнями про Божу могутність, буде вічною заслугою Жоффруа де Сент-Ілера, який здобув в цьому питанні вищої науки перемогу над Кюв'є — перемогу, яку вітав великий Гете в останній написаній ним статті.

Переїнявши цією системою ще задовго до того, як вона порушила суперечки, я зрозумів, що в цьому відношенні Товариство подібно Природі. Адже Суспільство створює з людини, відповідно середовищу, де вона діє, стільки ж різноманітних видів, скільки їх існує в тваринному світі. Різниця між солдатом, робітником, чиновником, адвокатом, безробітним, вченим, державним діячем, торговцем, моряком, поетом, бідняком, священником так само значна, хоча і важче зрозуміла, як і те, що відрізняє один від одного вовка, лева, віслиюка, крука, акулу, тюленя, вівцю і т. д. Отже, існують і завжди існуватимуть види в людському суспільстві, так само, як і види в тваринному царстві. Якщо Бюффон створив дивовижний твір, спробувавши в одній книзі уявити весь тваринний світ, то чому б не створити подібні ж твори про Суспільство? Але різноманітності тваринного світу Природа поставила межі, в яких Суспільству не судилося втриматися. Коли Бюффон зображує лева-самця, йому достатньо всього кілька фраз, щоб визначити і левицю, між тим в суспільстві жінка далеко не завжди може розглядатися як самка чоловіка. Навіть в одній сім'ї можуть бути дві істоти, абсолютно не схожі одна на одну. Дружина торговця іноді гідна бути дружиною принца, і часто дружина принца не варта дружини художника. Суспільний стан відзначений випадковостями, яких ніколи не допускає Природа, бо суспільний стан складається з Природи і Суспільства. Отже, опис

соціальних видів, якщо навіть брати до уваги тільки відмінність статей, має бути в два рази більшим порівняно з описом тваринних видів. Нарешті, у тварин не буває внутрішньої боротьби, ніякої плутанини; вони тільки переслідують одне одного — ось і все. Люди теж переслідують одне одного, але більша або менша наявність розуму призводить до набагато більш складної боротьби. Якщо деякі вчені і не визнають, що в великому потоці життя Тваринність вривається в Людність, то немає сумніву, що все ж крамар стає іноді пером Франції, а дворянин іноді опускається на саме дно. Бюффон виявив у тварин виключно просте життя. Тварина наділена небагатьом в сенсі розумового розвитку, у неї немає ні наук, ні мистецтв, в той час як людина, в силу закону, який ще належить вивчити, прагне відобразити свої звичаї, свою думку і своє життя в усьому, що вона пристосовує для своїх потреб. Хоча ... терплячі зоографи показали, наскільки цікаві звичаї тварин, все ж звички кожної з них, принаймні на наш погляд, однакові в усі часи, а тим часом звичаї, одяг, мова, житло князя, банкіра, артиста, буржуа, священика, бідняка зовсім різні і змінюються на кожному щаблі цивілізації. Таким чином, треба було написати твір, який повинен був охопити три форми буття — чоловіків, жінок і речі, тобто людей і матеріальне втілення їхнього мислення, — словом, зобразити людину і життя.

<...> Випадок — найбільший романіст світу; щоб бути плідним, потрібно його вивчати. Самим істориком повинно було виявитися французьке Суспільство, мені залишалось тільки бути його секретарем. Складаючи опис вад і чеснот, збираючи найяскравіші випадки прояву пристрастей, зображуючи характери, вибираючи найголовніші події з життя Суспільства, створюючи типи шляхом з'єднання окремих рис численних однорідних характерів, можливо, мені вдалося б написати історію, забуту стількома істориками, — історію звичаїв. Запасшись ґрунтовним терпінням і мужністю, я, може бути, доведу до кінця книгу про Францію XIX століття,

книгу, на відсутність якої ми всі нарікаємо і якої, на жаль, не залишили нам про свої цивілізації ні Рим, ні Афіни, ні Тир, ні Мемфіс, ні Персія, ні Індія.

<...> Суть письменника, те, що його робить письменником і, не побоюся цього сказати, робить рівним державному діячеві, а можливо, і вище його, — це певна думка про людські справи, повна відданість принципам. «Письменник повинен мати тверді думки в питаннях моралі і політики, він повинен вважати себе вчителем людей, бо люди не мають потреби в наставниках, щоб сумніватися», — сказав Бональд. Я рано сприйняв як правило ці великі слова, які однаково є законом і для письменника-монархіста, і для письменника-демократа.

Людина ані добра, ані зла, вона народжується з інстинктами і схильностями; Суспільство аж ніяк не псує її, як вважав Руссо, а вдосконалює, робить кращою; але прагнення до вигоди, зі свого боку, розвиває її погані схильності ... життя соціальне походить на життя людини. Народи можна зробити довговічними, тільки приборкавши їхній життєвий порив.

<...> Я пишу при світлі двох вічних істин: релігії і монархії, необхідність тієї та іншої підтверджується сучасними подіями, і кожен письменник, що володіє здоровим глуздом, повинен намагатися вести нашу країну у напрямку до них. <...> Я розглядаю як справжню основу Суспільства сім'ю, а не індивід.

<...> Праця, розпочата мною, буде настільки ж великою, як і історія: я повинен викласти її зміст, поки що неясний, загальні початки і моральну мету.

<...> Найбільш сумлінні моралісти сильно сумніваються в тому, що в Суспільстві можна знайти стільки ж хороших, скільки поганих вчинків; в картині ж, яку я створюю, більше осіб добродесних, ніж гідних осуду; вчинки негожі, помилки злочину, починаючи від найлегших і закінчуючи найтяжчими, завжди знаходять у мене людське і Божественне покарання, явне або таємне.

<...> Як сказав Наполеон, для монархів і державних діячів існують дві моралі: велика і мала. Сцени політичного життя засновані на цьому прекрасному міркуванні. Історія не зобов'язана, на відміну від роману, прагнути до вищого ідеалу. Історія є або повинна бути тим, чим вона була, в той час як роман повинен бути кращим світом, сказала пані Неккер. Але роман не мав би ніякого значення, якби при цьому піднесеному обмані він не був правдивим в подробицях.

<...> Я не вірю в постійне вдосконалення людського Суспільства, я вірю у вдосконалення самої людини. Ті, хто думає знайти у мене намір розглядати людину як створіння закінчене, сильно помиляються. <...> Це не мала праця — зобразити дві або три тисячі типових людей певної епохи, бо така в кінцевому рахунку кількість типів, що представляють кожне покоління, і «Людська комедія» їх стільки вмістить. Така кількість осіб, характерів, така безліч життів вимагала певних рамок і, хай вибачать мені такий вислів, галерей. Звідси настільки природні, вже відомі, розділи мого твору: Сцени приватного життя, провінційного, паризького, політичного, воєнного і сільського. За цими шістьма розділами розподілені всі нариси вдач, що утворюють спільну історію Суспільства, зібрання всіх подій і діянь, як сказали б наші предки. До того ж ці шість розділів відповідають основним думкам. <...> Сцени приватного життя зображують дитинство, юність, їхні помилки, в той час як сцени провінційного життя — зрілий вік, пристрасті, розрахунки, інтереси і честолюбство. Потім в сценах паризького життя дана картина смаків, вад і всіх неприборканих проявів життя, викликаних правами, які властиві столиці, де одночасно зустрічаються крайнє добро і крайнє зло.

Кожна з цих частин має властиве їй забарвлення: Париж і провінція, соціально протилежні, послужили тут невичерпними джерелами. <...> Моя праця має свою географію, так само як і свою генеалогію, свої сім'ї, свої місцевості, обстановку, дійових осіб і факти, також вона має свій гербовник, своє дворянство і буржуазію, своїх ремісників і селян, політиків і денді,

свою армію — словом, весь світ. Зобразивши в цих трьох відділах соціальне життя, мені залишалося показати ... життя, що протікає, так би мовити, поза загальних рамок, — звідси сцени політичного життя. Після цієї картини Суспільства треба було ще показати його в стані найвищої напруги, яка виступила зі свого звичайного стану — будь-то для оборони або для завоювання. Звідси сцени військового життя. <...> Нарешті, сцени сільського життя являють собою немов би вечір цього довгого дня, якщо мені дозволено назвати так драму соціального життя.

Таке підґрунтя, повне осіб, повне комедій і трагедій, над яким височіють філософські етюди, друга частина роботи, де знаходить своє вираження соціальний двигун всіх подій, де зображені руйнівні бурі думки, почуття за почуттям. <...>

Ще вище знайдуть місце аналітичні етюди, про які я нічого не скажу, так як з них надрукований тільки один: «Фізіологія шлюбу».

<...>Величезний розмах плану, що охоплює одночасно історію і критику Суспільства, аналіз його виразок і обговорення його основ дозволяють, на мою думку, дати йому ту назву, під якою він з'являється тепер: «Людська комедія».

(Бальзак О. «Передмова до Людської комедії»).

Практичне заняття № 3. «Пані Боварі» Г. Флобера як новий тип реалістичного психологічного роману

План

1. Основні риси світогляду Флобера (ставлення до сучасного суспільства, буржуа, історії, прогресу, щастя). Як вони позначилися на романі «Пані Боварі»?
2. Творча історія роману Г. Флобера «Пані Боварі». Проблема прототипів..

3. Тема втрачених ілюзій у романі. Конфлікт між ідеалом і дійсністю та своєрідність його вирішення. Критичне зображення провінційного буржуазного середовища. Сміслові навантаження підзаголовку роману.

4. Характеристика образу головної героїні: виховання, освіта, погляди на життя. Боварі та боварізм.

5. Чоловічі образи в романі (Шарль, Родольф, Леон). Функція сюжетної лінії, пов'язаної з аптекарем Оме.

6. Роль підтексту, символіки та художньої деталі в романі.

7. Об'єктивний метод Флобера в романі «Пані Боварі». Особливості психологізму.

Література

Азарова Л. Є., Клочко Н. Л., Поздрань Ю. В. Проблема жіночого щастя та втрачених ілюзій за романом Г. Флобера «Пані Боварі» та п'єсою Г. Ібсена «Ляльковий дім»: монографія. Вінниця : ВНТУ, 2014. 86 с.

Наливайко Д.С. Роман, що започаткував новітню прозу. *Флобер Г. «Пані Боварі». Проста душа*. Харків: Фоліо, 2002. С.3-18.

Ніколенко О.М. Від Флобера до Аполлінера. *Французька література другої пол. XIX-поч. XX ст.*: посібник. Київ: КГОВЦ «Полікультурний світ», 2005. С. 9-37.

Єременко О. В. У полоні романтичних уявлень, або Обережно: боварізм (за романом Г.Флобера «Пані Боварі»). *Всесвітня літ в сер. навч. закладах України*. 1999. № 7. С. 42-44.

Крячек Н. Ю. Вивчати не зовнішню канву змісту твору, а його художню романність. Естетико-стильовий аналіз роману Г. Флобера «Пані Боварі». *Всесвіт. літ. в сер. навч. закладах України*. 2001. № 6. С. 35-39.

Храбатин О. Сірість як ознака провінційності в романі Г. Флобера «Пані Боварі». Літературознавчі студії: компаративний аспект. Збірник статей. Випуск 3. Упорядники: І. В. Девдюк, А. М. Мартинець. Відп. ред. І.

В. Козлик. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. С. 118–122. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/zbirnyku/Kaфедра%20світ%20літ%20вип%203.pdf>

Султанов Ю. І. Гюстав Флобер: «... немає прекрасних думок без прекрасної форми і навпаки»: Матеріали до вивчення «Пані Боварі», «Виховання почуттів», «Саламбо». *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2000. № 11. С. 35 – 40.

Фінчук Г. В. Любов і ненависть Гюстава Флобера. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2008. № 4. С. 21 – 24.

Франс А. Хибні ідеї Флобера. *Зарубіжна література*. 2000. Вересень (№ 36). С. 3.

Пронкевич О. В. «Боваризм» як вічний конфлікт між ілюзією та реальністю. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1997. № 10. С. 38 – 40.

Інструктивно-методичні матеріали

Г. Флобер— один з видатних французьких реалістів ХІХ століття, творчість якого визначила цілу епоху в розвитку національної та світової літератури. Письменник був представником другого періоду французького реалізму, особливості якого дуже яскраво презентує його творчість. Реалізм 50-60-х років — на відміну від попередніх десятиліть — характеризувався споглядальністю, статичністю в мистецтві, послабленням естетичної позиції митців, впливом позитивістської філософії. Для розуміння складного художнього методу Флобера необхідно чітко засвоїти систему його суспільно-політичних, філософських і естетичних поглядів, їхню глибоку суперечливість. Песимістичний погляд письменника на суспільний розвиток був зумовлений соціальними подіями і захопленням естетикою позитивізму та натуралістичним пантеїзмом. Деякі принципи свого світогляду він розробив із досвіду революції 1848 р. Для Флобера філософія

була не тільки засобом пізнання світу, але й своєрідним опором проти хаосу повсякденного існування, порятунком від буржуазної дійсності. Тому й з'являється в його естетичній платформі образ «вежі зі слонової кістки», на вершині якої можна бачити «сяючі зірки і не чути індиків». В творчості письменника ця формула мала важливе значення в боротьбі з літературою «здорового глузду» та з тенденційним романтичним мистецтвом.

Естетичні погляди Флобера зумовлюють деякі особливості його творчого методу: єдність форми і змісту, особливий стиль для більш точного відображення життя, специфіка ставлення до сюжету («Немає поганих сюжетів, якість твору залежить не від сюжету, а від художнього втілення»), визначення цінності твору (не в привабливій інтризі, а в глибокому і всебічному пізнанні дійсності, в її філософській інтерпретації, в зображенні її типових рис).

В романі «Пані Боварі» (1851-1856 рр.) Г. Флобер виявив себе як продовжувач традицій попередньої реалістичної літератури (насамперед, творчості Бальзака) і як непересічний письменник, філософ, психолог. «Пані Боварі» — це соціально-психологічний роман, і з'ясувати його специфіку — головна мета семінарського заняття.

При підготовці до першого питання необхідно простежити реалізацію задуму роману через повість «Пристрасть і добродійність» — характерна ознака принципу пружини в творчості письменника. Серед прототипів можна зупинитися на родинах Деламарів і Прадєс, проте цікаво простежити, які факти біографії і світосприйняття Флобера співпадають з його головною героїнею, щоб з'ясувати висловлення «Пані Боварі — це я!»

У відповіді на друге питання плану слід зазначити багатотемність роману: провінційні звичаї, які призводять до деградації людської душі, обумовленість характеру героя навколишнім середовищем, тема кохання, втрачених ілюзій, які автор розглядає зовсім по-іншому, ніж Бальзак.

Характеризуючи сюжетно-композиційні особливості роману, необхідно визначити лінійність сюжету. Експозиція — знайомство з

Шарлем і Еммою, їхнім дитинством, формуванням світогляду (див. завдання № 3). Головний конфлікт твору — конфлікт між ілюзією та буденністю. Кульмінація — намагання героїні вибратися з боргів, наслідку її життя в ілюзіях. Розв'язка — самогубство героїні через нестачу грошей на красиве життя. Стосовно романного хронотопу (часу і простору), слід зауважити, що, незважаючи на те, що події відбуваються в Нормандії в 40-і рр. ХІХ ст., простір значно розширюється: це вся Франція як велика провінція, втілення духовного зубожіння і деградації.

Розглядаючи образну систему, слід зазначити, що портретні характеристики героїв замінюються «мовою речей», увагою до одягу, інтер'єру, деталей побуту, пейзажу, квітів, простежується зв'язок між різними елементами тексту, що дає уявлення про психологічний настрій героїв.

Щодо сутності боварізму (намагання жити ілюзорним життям), Г. Флобер зауважував стосовно особливого характеру свого психологічного методу: «Я впевнений, що найбільш скаженілі фізичні бажання несвідомо позначаються у стремлінні до ідеалу, так само, як найбрудніша розпуста плоті породжується лише одним бажанням неможливого, благородною жагою вищого щастя».

На завершення заняття необхідно з'ясувати сутність об'єктивного методу письменника, і як він був застосований в тексті роману.

О.М. Ніколенко

ГЮСТАВ ФЛОБЕР

<...> У 1850 році Флобер писав поетові Луї Бульє: «Ми з тобою з'явилися на світ чи то надто рано, чи то надто пізно. Нашою справою буде найбільш важке і найменш почесне: перехід». «Художник переходу» — це певний ключ до флюберівської естетики і флюберівської поезики (Д. Затонський).

«Об'єктивний стиль» Г. Флобера

<...> Г. Флобер вважав, що «стиль є спосіб мислення, тому, якщо ваш задум слабкий, він ніколи не напише складно», «стиль так само за словами, як і в словах, це так само душа, як і тіло твору».

Стиль Г. Флобера тісно пов'язаний зі світоглядно-естетичною позицією митця.

Особливості об'єктивного стилю» Флобера:

— літературна творчість — передусім дослідження відчуженої реальності;

— автор рішуче відмежовується від реальності, він перебуває ніби збоку, спостерігає й аналізує все ніби з якоїсь вищої, об'єктивної точки зору, уподібнюючись вченому, котрий проводить експеримент; точність у зображенні подібна точності в науці: за науку говорять факти, так само й митець повинен уникати висновків, моралізаторства, оцінок;

— художник має уподібнитися вченому-природознавцю й «розтинати» пером життєві явища й типи, при цьому бути безпристрасним і об'єктивним, особисте втручання, емоції неприпустимі; борючись із суб'єктивізмом романтиків, у яких автор стояв у центрі твору, Г. Флобер наполягав на усуненні прямої авторської присутності, він вважав, що автор має бути у творі як Бог у світобудові — всюди і ніде;

— розширення меж мистецтва: немає поганих і гарних сюжетів, сюжети всі однакові, адже кожний приховує у собі сутність, яку має віднайти у процесі дослідження художник;

— у мистецтві матеріал нічого не вирішує, головне — як цей матеріал осмислений митцем (сюжетний інтерес не є інтерес художній, а тому не визначає естетичної вартості твору, він, навпаки, може завадити художності, відволікти від думки й справжньої краси пошуку прихованих сутностей і зв'язків між ними);

— об'єктивний стиль Г. Флобера втілювався у широкому використанні невластивої прямої мови (що давала можливість уникнути прямих авторських оцінок, а змушувала персонажів говорити начебто за

самих себе), «поезії речей» (речі, одяг, деталі тощо надзвичайно промовисті у творах Флобера, вони «говорять» більше про героїв, ніж автор), підтексту та ін.

Об'єктивний метод Г. Флобера у романі «Пані Боварі»

<...> Дійсність — основний об'єкт зображення Флобера. І щоб краще її пізнати, дослідити, він вдається до досвіду не тільки літератури, а й різних галузей мистецтва й науки. Письменник вводить у твір різні «документи епохи» — листи, газетні статті, судові постанови. Він використовує досвід фізіології, медицини з відповідною термінологією, пояснює ті чи ті явища з медичної точки зору. У романі відбивається й досвід політики, соціології й філософії. Різноманітні філософські теорії випробовуються на свою дієвість (наприклад, філософія романтизму, філософія позитивізму, точаться розмови довкола ідей Вольтера, Руссо, Гольбаха та ін.).

Флобер присвячує чимало рядків детальному опису інтер'єрів, містечкових пейзажів. Тут кожна деталь, кожна подробиця свідчить про «сірість» буденності... У другій частині в описі Йонвіля автор досягає достовірної точності (хоча містечка цього насправді не існувало) за рахунок численних деталей ландшафту. Автор дає «точні» відомості про те, як туди доїхати, скільки їхати до містечка, про двори, виразні прикмети Йонвіля — церкву, ринок, мерію, аптеку пана Оме. <...> Та сіра дійсність, що оточує героїв, насправді не є життям, а лише повільним відмиранням усього живого, почуттів, мрій, ілюзій...

Основний конфлікт роману — це конфлікт ілюзії та нищої буденності, романтичної мрії та бруталної дійсності.

<...> Флобер показує романтизм без звичайної для нього поетики. Дослідники слушно зазначають, що вперше в цьому романі романтична туга стає об'єктом соціального дослідження і характеристики сучасності. Сам Флобер писав під час роботи над твором: «це не та звичайна вульгарна нудьга, яка має причиною порожнє життя чи хворобу, але нудьга сучасна, котра роз'їдає зсередини і робить із живої людини ходячу тінь, мислячий

привид». Отже образ Емми Боварі набуває величезної сили узагальнення. Він стає символом сучасності (Б. Реїзов). Весь твір спрямований на те, щоб зруйнувати ілюзорність мрій Емми.

<...> Г. Флобер начебто безпристрасно описує все, що оточувало Емму, але за всіма цими описами прихована глибока авторська іронія, яка дозволяє відчувати всю відразу до дійсності. Романтичний розлад мрії та дійсності переживає Емма, але не автор. Саме іронія свідчить про те, що в автора немає вже тих ілюзій, що в Емми. Він тверезо й об'єктивно сприймає дійсність, яку начебто «препарує», досліджує, щоб виявити всю її ницість. Іронія стає засобом пізнання. Вона дозволяє вийти за межі власної особистості і сприяє об'єктивному мистецтву.

<...> Контраст стає основним засобом розкриття основного конфлікту, який переживає героїня. Це вже не той романтичний контраст, що підносив героя над буденною дійсністю. У Г. Флобера, навпаки, контраст ще більше підкреслює зв'язок героїні з нищою дійсністю, від якого їй нікуди тікати. Ця дійсність полонить її, і як би далеко не сягали її мрії, дійсність постійно нагадує про себе. Наприклад, у сцені приготування до балу велике значення відіграє підтекст. Взагалі, у Флобера нерідко набуває великого значення не стільки те, що сказано, скільки те, що не сказано, що пропущено.

«Він (Шарль) бачив її в дзеркалі ззаду. Свічки освітлювали її з обох боків. Темні очі здавалися зовсім чорними; волосся, укладене в гладенькі бандо, злегка випнуті над вухами, лисніло синюватим відливом, в шиньйоні тремтіла на хисткій стеблині троянда, і штучні росинки вигравали на її пелюстках. Сукня була блідо-шафранового кольору, оздоблена трьома букетами роз-помпон із зеленню. Шарль хотів поцілувати Емму в плече.

— Облиш! — сказала вона. Сукню помнеш». У цьому фрагменті Емма відмовляє Шарлю в поцілунку начебто через сукню, але з усієї попередньої оповіді ми розуміємо, що тут не про сукню йдеться. Емма просто вже перебувала мрією в тому іншому, казковому світі, якого так

прагнула, і доторк Шарля здавався їй руйнуванням усіх цих мрій, де вона вже була казковою прекрасною героїнею у прекрасному замку Воб'ессар.

<...> Емма намагається подолати розрив мрії та дійсності у житті. Вона купляє план Парижа, уявляє собі, як вона подорожує його вулицями, виписує дамські журнали, цікавиться сучасною модою, читає Бальзака і Жорж Санд, тобто робить усе те, як їй здавалося, роблять жінки в тому, кращому світі, далекому від неї. Речі, побут, що більше говорять за саму героїню. Флобер використовує тут «мову речей», вони виражають і мрії героїні, і всю її ненависть до буденного середовища. Емма міняє служницю, бере дівчинку Фелісите, яку навчає прислужувати, як це заведено у світському товаристві. <...> Зміна побутових деталей свідчить про зміни у внутрішньому стані героїні. Невипадково у фінальній сцені першої частини з'являється весільний букет Емми. <...> Театральний жест Емми (жбурнула букет у вогонь), трохи романтичний, насправді має цілком реальне значення, яке навіть сама героїня ще вповні не усвідомила: життя не відбулося, воно згорає без цілі, без щастя, без надії, але позбутися цього життя неможливо.

<...> Талант Флобера полягав у тому, що він не просто звернувся до теми адюльтера. Не сам адюльтер обурював суспільство, яке фактично жило в його тенетах, і не бачило в цьому нічого аморального.

<...> Флобер показав адюльтер як проблему суспільну, соціальну. Зображуючи любовні стосунки Емми, він фактично викривав усе суспільство. Нищість суспільства штовхнула героїню до адюльтеру. Те ж саме суспільство і засудило її за адюльтер, воно ж її і вбило.

<...>

(Ніколенко О.М. Від Флобера до Аполлінера. Французька література другої половини ХІХ-поч. ХХ ст.: Посібник. Київ: КГОВЦ «Полікультурний світ», 2005. С.9-37.)

Література:

1. Братко В.О. «Українська» тема. Поема Джорджа Байрона «Мазепа», її історична основа та романтичний міф: риси романтичного героя в образі Мазепи, 9 клас. Зарубіжна література в школах України : методичний журнал. К. : Антросвіт, 2007. №8. С.19-23.
2. Вечірко О. Л. Дж. Г. Байрон і Україна. Наукові записки. Серія : Філологічні науки. Вип. 145. 2016. С. 372–376.
3. Гузь О. Система уроків для вивчення творчості Дж.Г.Байрона. Зарубіжна література в школах України. 2017. № 9. С. 35-49
4. Девдюк І.В. Англійська література: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. 144 с.
5. Дітькова С. Ю. Лорд Байрон – людина-легенда. Зарубіжна література в школах України : Методичний журнал. К. : Антросвіт, 2008. № 12. С.5-9.
6. Мельник О. М. Джордж Гордон Байрон у критичній та творчій перцепції Івана Франка. Українське літературознавство. Вип. 70. 2008. С. 221–229.
7. Павличко С. Байрон: нарис життя і творчості. Київ: Дніпро, 1989.

8. Паращич В. В. Усі уроки зарубіжної літератури. 9 клас. I семестр. Харків: Вид. група «Основа», 2017. С. 110-118
9. Свенціцька О. Исторична постать чи романтичний герой? Урок за поемою Дж. Байрона «Мазепа». Всесвітня література в сучасній школі. 2012. № 7–8. С. 54–56.
10. Тверітінова Т.І. Історія зарубіжної літератури XIX століття. Перша половина: доба романтизму: навч. посіб. для студентів. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 358.
11. Терещук О. С. Автобіографізм інтимної лірики Дж. Г. Байрона. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Вип. № 9. Серія : Філологічні науки. Літературознавство. 2015. С. 156–161.
12. Чередник Л. А. Творчість Дж. Г. Байрона в українських перекладах. Молодий вчений. Вип. 5.1(69.1). 2019. С. 227–229. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2019/5.1/67.pdf>
13. Шотова-Ніколенко Г. В. Поезія Дж. Г. Байрона : ономастичні спостереження. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Вип. 32. Т. 2. Серія «Філологія». 2018. С. 128–130.

Інструктивно-методичні матеріали

Джордж Гордон Ноел Байрон — видатний англійський поет — народився 1788 року в Лондоні в аристократичній родині. Батько його мав бурхливий темперамент, розорив сім'ю і, рятуючись від кредиторів, утік до Франції, де й помер, коли майбутньому письменнику було лише три роки. По лінії матері Байрон був пов'язаний з родом шотландського короля Якова I. Залишившись майже без засобів до існування, мати поета вивезла сина на свою батьківщину, у Шотландію, до міста Абердин. Системної початкової освіти Байрон не отримав: на гарних учителів у матері не було грошей. У десять років, після смерті двоюрідного брата, Байрон успадкував титул

лорда, замок під назвою Ньюстедське абатство, а також право у повнолітті посісти місце в палаті лордів англійського парламенту. Замок виявився настільки занедбаним, що жити у ньому було неможливо, тому Кетрін Байрон із сином оселилася у Ноттінгемі. Шкільні роки Байрона минули в закритому аристократичному коледжі Гарроу. Його стосунки з товаришами склалися непросто. Від народження він був кульгавий, але не терпів співчуття та гостро переживав образи. Аби утвердитися серед однолітків, Байрон наполегливо займався спортом і з часом став вправним плавцем, боксером, вершником, фехтувальником. 1805 року він вступив до Кембриджського університету, де вивчав історію і філософію, класичні та сучасні мови, історію мистецтва.

Байрон справив величезний вплив на англійську і світову літературу своєї доби та наступних часів. Він надав романтизму особливої дієвості, поєднавши внутрішнє життя особистості з буттям епохи. Розкриваючи моральні проблеми людини в широкому історико-культурному контексті, митець створив новий тип героя, який здобув назву «байронічного» і став утіленням духу свого часу. З могутньою творчою особистістю Байрона пов'язане виникнення нової стильової течії в романтизмі, за ним пішли інші, орієнтуючись на нього й порівнюючи себе з ним. Байрон став володарем дум передових людей усієї Європи.

Його життя стало легендою, суперечливою, як сам поет. Байрон чи не єдиний у світовій літературі письменник, який ще за життя сам став героєм літературних творів. Поет Шеллі зобразив його в поемі «Юліан і Маддало» (1818). Великий Гете символічно показав Байрона в образі Евфоріона у другій частині «Фауста». На смерть великого романтика відгукнулися поети різних країн світу, серед них В. Гюго, В. Скотт, Г. Гейне, О. Пушкін, Є. Баратинський. Образ Байрона відтворили у ХХ ст. Б. Пастернак, М. Рильський і багато інших поетів та письменників різних країн світу.

Байронічний герой – це літературний образ, «батьком» якого є Дж. Байрон. В основному це самотня молода людина, часто з таємничим

минулим. Герой зневажливо ставиться до суспільства, в якому відчуває себе чужим.

Він страждає від нереалізованих романтичних ілюзій, вважає, що заслуговує на кращу долю. Така людина має сильний характер, бунтівну вдачу. Класичний байронічний герой – розчарований романтик, мандрівник та вигнанець. Він здатен на сильні почуття, хоча часто ховає їх за іронією. Герой не хоче миритися з умовами суспільства, ставить себе вище за будь-які закони.

Впевненість у своїй правоті призводить до егоцентризму. Джордж Байрон створює цілу галерею таких героїв – Чайльд-Гарольд, Мазепа, Прометей і т. д.

У роки перед еміграцією, крім східних поем, Байрон створює багато віршів – як сповнених громадянського пафосу, так і ліричних. У всіх його поезіях передано найтонші порухи душевного стану поета. У деяких із них відчутний сум, що пояснюється суспільною обстановкою в Англії та обставинами особистого життя Байрона.

Загалом лірику поета можна поділити на кілька тематичних груп, найвизначніша з яких – героїко-бунтарська поезія. Провідними мотивами тут є «світова скорбота» і самотність, бунтівний дух і нескореність у життєвих битвах.

Саме в поезіях цього типу окреслюється так званий «байронічний» тип героя – самотній, волелюбний бунтар із вразливою душею.

У вірші «Прометей» (1816 р.) Байрон звеличує ідеал героїчної особистості, яка спроможна кинути виклик несправедливостям світу. В образі Прометея Байрон виділяє такі риси, як незламна мужність і волелюбність, гордий дух непокори, тверда воля, співчуття до долі ближнього, а головне – несприйняття деспотизму й тиранії. Поет оспівує подвиг того, хто «людству освітив дороги».

Героїзм трагічного образу титана в тому, що дух бунтарства спроможний здолати саму смерть. Образ Прометея має й автобіографічне

значення. Сам Байрон завжди хотів бачити себе “людиною з мармуровим серцем».

Окремо слід відзначити цикл віршів (“Ода до Наполеона», “Ода з французької», “Прощання Наполеона»), присвячених найвідомішому імператору Франції, який став кумиром для багатьох молодих людей того часу. На мою думку, дуже показовим для Байрона було те, що поет у своїй творчості звернувся до цього образу вже після поразки Бонапарта.

І в “Паломництві Чайльд Гарольда», і в інших творах поет завжди був на боці народів, які відстоювали свою свободу в боротьбі з наполеонівським військом. Та переможений Бонапарт викликав у поета співчуття, адже він став символом позитивних змін, що принесла з собою Велика французька революція. Отже, образ колишнього імператора, на мій погляд, уособлює трагедію недовершеної великої справи і водночас є ніби передчуттям невідворотних змін, у які Байрон вірив.

Якщо говорити про ліричні поезії Байрона, то вони найчастіше побудовані як палкі монологи. Митець яскраво зображує внутрішній світ ліричного героя, прагне дослідити найпотаємніші куточки його душі, його почуття. Саме такі ми за характером є багато віршів з циклу “Єврейські мелодії», побудованого за старозавітними мотивами.

Одним із найяскравіших зразків звернення Байрона до мотивів “світової скорботи» є поезія “Мій дух як ніч...».

Спираючись на біблійний сюжет про вигнання з людини злого духа, поет пропонує своє, суто романтичне розв’язання конфлікту. Його героями стають жорстокий світ і людська душа, що потерпає від його образ.

Обидва мотиви – і “світової скорботи», і прометеївського духу непокори – стали основними в творчості Байрона. Вони продовжуються в його найвідомішій поемі “Паломництво Чайльд Гарольда».

Твір написано у формі ліричного дорожнього щоденника. Багато епізодів (особливо у перших піснях) є автобіографічними. Однак Чайльд Гарольд – не портрет автора, а узагальнений романтичний персонаж.

Герой поеми – молодий аристократ, глибоко розчарований у суспільстві, від якого тікає в інші краї. Чайльд Гарольд охоплений світовою скорботою, як і слід істинному романтикові.

Герой Байрона не прагне примирення із суспільством, однак він і не збирається шукати шляхів для його перетворення. Цікаво, що поет, який прихильно сприймає романтичну самотність свого героя як протест проти норм і правил, зовсім не визнає байдужості Гарольда до навколишнього життя.

Мені здається, саме тому поет часто сам через ліричного героя висловлює думки з приводу якихось подій або явищ, що утворює в поемі своєрідне двоголосся – автора і героя.

Центральною темою поеми є національно-визвольна боротьба європейських народів. Мабуть, саме тому Чайльд Гарольд не є учасником описуваних подій, адже справжнім героєм перших пісень поеми є поневолені народи Іспанії, Греції, Албанії. Він лише спостерігає за їх боротьбою, але спостерігає уважно і пильно.

А також разом з автором захоплюється героїчним іспанським народом та міркує про величне минуле колись нездоланної, а зараз приниженої колиски європейської культури – Греції. Разом з автором герой замислюється над примхами історії, намагається зрозуміти причини занепаду колись великих держав.

Розповідь про різні країни (Бельгію, Швейцарію, Португалію, Італію), сповнену гіркоти і водночас захоплення, автор завершує описом безмежного моря, яке є свідком нескінченного руху життя.

Поему «Мазепа» Байрон написав під час перебування в Італії (у Венеції та Равенні) в 1818 або 1819 році. Дехто з дослідників вважає, що на розповіді Мазепа про його закоханість у молоді роки в юну красуню Терезу, дружину старого багатого графа — воєводи, позначилися взаємовідносини самого Байрона з юною дружиною графа Гвічіоллі, яку також звали Терезою.

На початку своєї поеми Байрон подав довідку, яка свідчила, що в її основу був покладений один із епізодів з «Історії Карла XII» французького письменника Вольтера про те, як «шляхтич» Мазепа в юності за зв'язки з жінкою польського вельможі був покараний — прив'язаний до дикого коня, якого відпустили в степ. Тоді «Мазепа від страждань і з голоду трохи не вмер». Ця подія й становить основний зміст поеми. Про неї розповідає Мазепа шведському королеві Карлу XII, коли після розгрому Петром I під Полтавою 1709 року вони втікали до Туреччини

Гетьман Мазепа завжди був цікавою постаттю для письменників, поетів, істориків та літературознавців. Ця сильна, волелюбна постать в історії прекрасно відображає героя свого часу, а різні події його життя відображають його як бунтаря і як злочинця.

Вважається, що Мазепа був героєм «байронічного типу», оскільки життя цієї видатної постаті, історія його кохання та політична боротьба дуже схожа з перипетіями головного героя Байрона. Так от однією з основних рис характеру була романтичність, тобто при всіх жорстоких життєвих ситуаціях обидва героя могли відчувати справжнє кохання.

Треба відзначити деякі важливі моменти щодо героя Мазепа. По-перше, ця постать була дуже сильною, і, незважаючи на важкі випробування стала гетьманом України. По – друге, Мазепа являє собою реальну людину, а не вигаданий персонаж, тобто почуття, емоції та переживання героя відображають життєві ситуації людини.

Байрон показав вільну, тверду, непокірну молоду особу, що за свої упевненості готова кинутися у бій. Це – молодий Мазепа, який ще сповнений романтичних почуттів. Наприклад, його любов до Терези принесла багато болю та страждань, але ця сильна людина ані трохи не шкодує про те, що його серце наповнене коханням.

Важливим є монолог самого Мазепа, з якого читачі дізнаються про звичайні людські слабкості, почуття та емоції цієї сильної людини.

Природа та кінь головного героя становлять собою важливі елементи романтичного «байронічного» героя. Вони завжди відображають його настрої, радіють або страждають із ним. Саме це дозволяє ще краще зрозуміти внутрішній стан героя.

Іван Мазепа є важливішою постаттю в історії України, яскравим, волелюбним бунтарем за покращення життя свого народу, але водночас, це прекрасна, романтична натура, що через все своє життя пронесла кохання у своєму серці, при тому, що саме воно принесло Мазепі найбільше страждань.

Творчість Байрона була найважливішим етапом в історії європейської культури. Поєднання в його поезії скорботи та іронії, волелюбності та розчарування в житті, оспівування вільної природи та природних почуттів – все це надзвичайно глибоко вплинуло на розвиток західної літератури того часу.

Практичне заняття № 4. Морально-естетичний ідеал Ч. Діккенса та система образів у романі Ч. Діккенса «Домбі і син»

План

1. Англійський роман доби вікторіанства як портрет суспільства.
2. Роман Ч. Діккенса «Домбі і син»: особливості сюжету і композиції, ідейно-тематичні мотиви, проблематика.
3. Образ містера Домбі, сутність його трагедії і морального переродження.
4. Життєва філософія добрих і злих героїв.
5. Образи дітей і тема дитинства в романі.
6. «Різдвяна притча» в структурі роману та її філософське навантаження.
7. Особливості реалізму Ч. Діккенса.

Література

1. Бесараб О. М. Образ дівчинки-дитини як один з типів жіночого образу у творах англійських письменників-реалістів. *Таїни художнього тексту*: [зб. наук. пр.] / ред. кол.: Н.І. Заверталюк (наук. ред.) та ін. Дніпропетровськ.: Ліра, 2015. Вип. 18. С. 63-69. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/ffil/program_56d34bf7f1173.pdf
2. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Англійський реалістичний роман. Чарльз Діккенс. *Історія зарубіжної літератури XIX-початку XX століття*: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2011, С. 148-158.
3. Дем'яненко С. Чарльз Діккенс як видатний представник англійської літератури. *Всесвітня література в сучасній школі*. № 10 (423), 2016. С. 42-50.
4. Йорж М. В. Дитина і суспільство як проблемна складова творчого доробку Чарльза Діккенса. *Магістерські студії. Альманах* / ред. кол. : Д. С. Мальчикова, Т. С. Корнішева. Херсон ; Івано-Франківськ : ХДУ, 2023. Вип. 23. С. 29-33. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/18587/Дитина%20i%20суспільство%20як%20проблемна%20складова%20творчого%20доробку%20Чарльза%20Діккенса.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Кирилюк А. В. Концепт «дитинство» у парадигмі сучасного педагогічного знання: семантико-когнітивний та лінгвокультурологічний аналізи. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. Серія: Педагогіка. 2019. №11. С. 45–56.
6. Лібман З. Чарльз Діккенс: Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1982. 186 с.
7. Мацапура В.І. Своєрідність англійського реалізму та її відображення у творчості Ч. Діккенса. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2000. № 10. С. 39-41.
8. Міщук В. Художній світ Чарльза Діккенса. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1996. № 1-2.

9. Пронкевич О. Застосувати різні прийоми осягнення тексту: Матеріали до вивчення роману «Домбі і син» Ч. Діккенса. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1999. № 10. С. 51-54.

10. Тупахіна О. В. Травма, спогад, ностальгія: Вікторіанська доба у дзеркалі літературної рецепції порубіжжя ХХ-ХХІ століть. *Комунікативний дискурс у полікультурному просторі: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції*. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 94-96.

11. Шахова К. Чарльз Діккенс. *Зарубіжна література*. 2004. № 6-7. С. 17-28.

Інструктивно-методичні матеріали

Неперевершеним письменником, представником англійського реалізму, який зажив слави класика ще за своє життя, є Ч. Діккенс. На думку Д.С. Наливайка, «феномен його письменницького успіху лишається не до кінця розгаданим. Уявлення про Діккенса як про реаліста, котре існує майже півтора століття, неповне й неточне. Діккенс жив і творив у добу, коли романтизм ще не вичерпав своїх можливостей, коли володарями дум у світі були Бальзак, Гюго та інші автори, у творчості яких поєднувалися романтичні та реалістичні елементи. У творах вікторіанця Діккенса примхливо сполучалися риси двох напрямів — романтизму і реалізму, готики й великий домішок сентименталізму. Всі ці складові не були еkleктичною сумішшю, а становили цілісність, яка визначала своєрідну манеру цього майстра».

На добу вікторіанства в Англії (1837-1901 рр. — період правління королеви Вікторії) припадає розквіт реалізму в літературі і одного з його характерних жанрів — роману. Англійський реалістичний роман порушував соціальну і моральну проблематику сучасного життя, лицемірство вікторіанського суспільства, дух урбаністичної цивілізації з її відчуженістю

і абсурдністю, шукаючи ідеал у сімейних стосунках. Всі ці зазначені риси були притаманні письменнику Ч. Діккенсу, творчість якого пройшла еволюцію від веселого оптимістичного гумору «Посмертних записок Піквікського клубу» до сумних трагічних ноток та їдкої соціальної сатири «Холодного дому». Ч. Діккенс, продовжуючи традиції англійського роману, в своїй творчості звертався до таких різновидів цього жанру, як гумористичний, соціальний, соціально-психологічний, роман-утопія, роман виховання, автобіографічний, детективний. Але, починаючи з «Пригод Олівера Твіста», кожний твір письменника був в першу чергу соціально-психологічним дослідженням сучасного англійського життя і становища бідних людей.

. Роман «Домбі і Син. Торгівля оптом, уроздріб і на експорт» (1846-1848) знаменував перехід до нового етапу в творчості письменника. Діккенс розкриває характер стосунків між людьми в буржуазному суспільстві через стосунки в родині. Діккенс вперше в реалістичному романі зробив головним героєм Установу (Торгівельну фірму), зав'язавши на цьому образі всі конфлікти. Вперше письменник зобразив широку панораму суспільного життя. Серед його героїв — представники майже усіх верств тогочасного англійського суспільства. Автор починає відходити від одноплановості й прямолінійності у зображенні персонажів, які в цьому творі відзначаються психологічною складністю. Як зазначає Н. Жлуктенко, три історії занепаду (особистості, родини, підприємства) тісно сплетені, «їхня єдність відображає глибинні соціальні та моральні конфлікти Англії середини ХІХ століття і є своєрідною моделлю загального не- благополучного світу».

В сюжеті роману «Домбі і син» можна виділити дві головні сюжетні лінії: доля містера Домбі і кохання Флоренс Домбі і Уолтера Гея. Всі решті — другорядні лінії — будуються навколо пихатості містера Домбі. Провідна тема — тема грошей і їхнього місця у житті людини.

Пихатість містера Домбі постійно зазнає випробування ударами долі (смерть першої дружини, смерть спадкоємця, зрада Едіт і Каркера,

банкрутство), доки він не перетвориться на свою протилежність. Кульмінацією роману є намагання Домбі заповідати собі смерть, а розв'язкою — ідилічна («різдвяна») картина сімейного щастя.

Письменник показує всі прошарки англійського суспільства, їхню життєву філософію, розподіляючи героїв за принципами контрасту і антитези: добрі персонажі (Соломон Джілс, капітан Катль, Сюзен Ніппер, місіс Річард) і герої — втілення зла (Джеймс Каркер, місіс Браун, місіс Чік). Особливе місце посідають «диваки» (містер Тутс, Джілс, Катль), традиційні для Діккенса кумедні персонажі. Проте і вони не в силах подолати суспільне зло.

Важливе місце в романі посідає тема дитинства, яка пов'язана з проблемою взаємостосунків в родині, проблемою виховання в тодішній Англії, заснованому на лицемірстві і жорстокості. Гуманізм письменника полягає не в моралізаторстві, а у вірі в добро. Добро і перемагає в його творах, хоча й при випадкових обставинах, що надає фіналу «різдвяної» забарвленості.

У своєму романі Чарльз Діккенс висловлює надію на перемогу в людині з найкращими людськими якостями. За таких умов можна продемонструвати справжню людську гідність, яка не спотворюється ідеєю грошей. Письменник вважає, що життя стане багатим і повноцінним лише в тому випадку, якщо нарешті подолати нечесність та аморальність. А найкраще міг би сказати сам містер Домбі, який був зайнятий своїм раніше повернутим онуком і дивився в очі коханій доньці.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Давиденко Г., Чайка О. Історія зарубіжної літератури XIX – поч. XX ст. : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2009. 400 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Davydenko_Halyna/Istoriia_zarubizhnoi_literatury_KhKh_-_pochatku_KhKh_stolittia.pdf
2. Данильчук О. М. Історія зарубіжної літератури XVII - XIX століть. Класицизм. Бароко. Просвітництво. Сентименталізм. Романтизм. Реалізм: навч. посіб. Миколаїв : НУК ім. адмірала Макарова, 2020. 138 с.
3. Зарубіжна література XVII-XX ст.: навч. посіб. / авт.-уклад.: І. І. Розман, Н. В. Рокосовик. Київ : Талком, 2018. 365 с.
4. Зарубіжна література XIX – XX ст. : від романтизму до модернізму : навчальний посібник / уклад. Ю. Ревук. Умань : Візаві, 2018. 236 с.
5. Історія зарубіжної літератури XIX століття. Доба реалізму : навч. посіб. для студ. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 424 с.
6. Історія зарубіжної літератури. Романтизм і реалізм як літературні напрями : навчальний посібник / уклад. Г. Осіпчук. Умань : Візаві, 2020. 156 с.
7. Ніколенко О. Зарубіжна література XIX століття : підручник для студентів закладів вищої освіти. Київ : Грамота, 2018. 226 с.
8. Тверітінова Т.І. Історія зарубіжної літератури XIX століття. Частина II. Київ : Київський ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 160 с.

Додаткова

1. Зарубіжна література XIX ст. Реалізм : навчальний посібник / уклад. Ю. Ревук. Умань : ФОП Жовтий О., 2016. 116 с
2. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005.

3. Історія зарубіжної літератури ХІХ століття : конспект лекцій / уклад. Г. Теленько. Чернівці : ЧНУ ім. Юрія Федьковича, 2002. 40 с.
4. Літературні напрями: від бароко до постмодернізму : науково-допоміжний бібліографічний покажчик / укладачі Т. Петруня, Є. Руденко. Миколаїв, 2013, 65 с.
5. Михед Т. Поетологічні етюди з історії літератури Англії та США : збірник статей. Ніжин : ТОВ Аспект-поліграф, 2005. 172 с
6. Наливайко Д. Епістемологія й поетика реалізму. *Слово і Час*. 2004. № 11. С. 3-17.
7. Ніколенко О.М. Від Флобера до Аполлінера. Французька література другої половини ХІХ — поч. ХХ ст. *Тема*. 2005. № 3-4.
8. Удовіченко Г. Курс лекцій з дисципліни «Історія зарубіжної літератури». Кривий Ріг : Дон НУЕТ, 2019. 121 с

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Бібліотека світової літератури (тексти творів).
URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/>
2. Зарубіжна поезія у перекладах на українську.
URL: <http://poetyka.uazone.net/translat.html>
3. Словник літературознавчих термінів.
URL: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/>